

In memoriam: Poslovil se je prof. dr. Janez Sagadin

V 92. letu starosti nas je zapustil redni profesor Univerze v Ljubljani dr. Janez Sagadin.

S tem zapisom se želimo globoko prikloniti spominu na našega učitelja, profesorja in sodelavca ter se zahvaliti sreči, da smo lahko bili njegovi študentje. Vsi pedagogi v Sloveniji smo nekako povezani z njim in njegovim delom, saj je bil za večino profesor, za mnoge pa tudi sodelavec.

Odšel je starosta posebne generacije univerzitetnih profesorjev. Na Oddelek za pedagogiko Filozofske fakultete je prišla v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja generacija profesorjev, ki so bili pred akademsko kariero učitelji ali pedagogi na osnovnih in srednjih šolah. Učiteljske izkušnje te generacije so prinesle v slovensko akademsko pedagogiko veliko preobrazbeno in ustvarjalno energijo in začetnik te preobrazbe je bil prav profesor Janez Sagadin, ki je svojo poklicno pot začel kot učitelj matematike. Z njim je pedagogika v Sloveniji in tudi v vsej Jugoslaviji dobila utemeljitelja trdne metodološke osnove za raziskovanje pedagoške prakse. Janez Sagadin je v neizmerno bogati akademski karieri postavil ključne elemente metodologije pedagoškega raziskovanja in našo metodologijo dvignil na svetovno raven.

Dr. Janez Sagadin je zaradi svoje usmeritve v raziskovanje in razvoj metodologije raziskovanja dal svojstven prispevek k razvoju slovenske pedagogike in družboslovnih znanosti nasploh. V naslovih večine svojih del sicer uporablja pridevnik »pedagoški«, kar bralcu napove, da bo v besedilu spoznal pedagoško statistiko, pedagoško metodologijo ali značilnosti pedagoškega raziskovanja. To besedila zares tudi kažejo s premišljeno izbranimi primeri s področja vzgoje in izobraževanja, a je vendarle njegovo metodološko raziskovanje pomembno tudi za druge družboslovne in humanistične znanosti. To ne nazadnje razkrivajo njegova dela v knjižnicah različnih družboslovnih in humanističnih fakultet, saj je že po njihovem obrabljenem videzu mogoče sklepati, da so pomagala študentom zelo različnih študijev.

Dr. Sagadin je tako rekoč brez prave tradicije v slovenskem prostoru, praktično iz nič, začel graditi metodologijo empiričnega raziskovanja. S svojim delom je sistematično in celovito prinašal v naš prostor vrhunske dosežke svetovnega razvoja na področju metodologije pedagoškega raziskovanja. Tuja spoznanja in dosežke pa je izpopolnjeval in dograjeval z razmislekom o domačih posebnostih. To je omogočilo uspešno uporabo raziskovalne metodologije v konkretnem družbenem okolju. Zelo značilni za metodološko paradigmo dr. Sagadina so prav razmisleki in opozorila o nujnem prilagajanju raziskovalnih načrtov, metod in postopkov raziskovalnim situacijam.

Dela prof. dr. Sagadina so imela – in še imajo – izjemen pomen tudi za uveljavljanje kvalitativne metodologije v raziskovanju vzgoje in izobraževanja. Družboslovna, z njo pa tudi pedagoška metodologija se je na začetku močno naslanjala

na pozitivistična izhodišča. Predvsem empirično-analitično oziroma kvantitativno raziskovanje je bilo ob tem deležno očitkov, da v procesu raziskovanja obravnava posamezne spremenljivke iztrgane iz konteksta celotnega raziskovalnega polja, zaradi česar ni mogoče pridobiti celostnega vpogleda v povezave in odnose med procesi in pojavi, ki jih proučuje. Te očitke je profesor Sagadin v omenjenih delih kritično analiziral, saj je bil prvi metodolog s področja pedagogike, ki se je poglobljeno lotil epistemološke in metodološke analize kvalitativnih raziskovalnih pristopov. Že v devetdesetih letih je tako objavil vrsto člankov, v katerih je med drugim obravnaval študijo primera ter vlogo in pomen akcijskega raziskovanja. Pri tem je z izdelanim metodološkim orodjem prikazal tako prednosti kot pomanjkljivosti kvalitativne metodologije in kvalitativnih raziskav v primerjavi z do takrat že uveljavljenimi kvantitativnimi raziskovalnimi pristopi. Ob tem pa ni pristajal na metodološki ekskluzivizem. Prav nasprotno: kvalitativne in kvantitativne pristope v raziskovanju vzgoje in izobraževanja je razumel kot komplementarne in s tem metodologiji kvalitativnega raziskovanja utrl pot v pedagogiko. Ob tem je vselej opozarjal, da ne gre nikoli zanemariti vprašanja, ali z raziskovanjem resnično spoznavamo to, kar smo želeli proučevati, in ali so rezultati metodološko verodostojni. Odgovori na to vprašanje so – glede na metodološke, epistemološke in ontološke značilnosti kvantitativnega in kvalitativnega raziskovanja – seveda različni, pri čemer pa morajo biti v ospredju predvsem kriteriji kvalitete raziskovanja. Kriteriji kvalitete raziskovanja, ki jih v svojih razpravah dr. Sagadin veže na merske značilnosti raziskovanja, so ena od tematik, ki se jim je profesor veliko posvečal, pri čemer velja izpostaviti predvsem vprašanje notranje in zunanje veljavnosti pedagoškega in didaktičnega eksperimenta.

Čeprav so dela dr. Janeza Sagadina o uporabi eksperimentalne metode v pedagoškem raziskovanju nastala sorazmerno zgodaj, pomenijo enega od vrhuncev njegovih dosežkov. Pred objavo njegove knjige o statističnem načrtovanju pedagoških eksperimentov so pri nas takšne raziskave imele predvsem eno od pomembnih značilnosti eksperimenta – vnašanje nečesa novega v pedagoško prakso. Po objavi knjige o načrtovanju eksperimentov v letu 1977 so eksperimentalna raziskovanja v Sloveniji in tudi Jugoslaviji dobila novo sistematiko in znanstveno vrednost. Obdobje po tem je zaznamoval velik razcvet eksperimentalnega raziskovanja. Eksperiment v pedagogiki sicer nima vloge kronskega dokaza, kot ga ima v naravoslovju in posebej v fiziki, omogoča pa nekaj, kar je za znanost enako pomembno – daje najgloblji vpogled v bistvo vzgojnih pojavov. Nobena druga metoda raziskovanja ne prodira tako globoko v skrito bistvo raziskovanih pojavov. Vse to je dr. Janez Sagadin dobro vedel in dal slovenski in jugoslovanski pedagogiki natančno, sistematsko in zaokroženo teorijo pedagoškega eksperimenta. Pomembna značilnost njegovega prispevka je v tem, da je to teorijo zgradil tako, da je omogočala tudi neposredno uporabo v raziskovanju prakse. Še danes mnogi raziskovalci sledijo njegovim besedilom in najpogosteje prav teoriji in praksi pedagoškega eksperimenta.

V njegovih znanstvenih objavah se prepletajo čut pedagoga, izkušnje raziskovalca in znanje metodologa. Njegova temeljna dela so štiri monografije: dve s skupnim naslovom *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja ter Razprave*

iz pedagoške metodologije in Statistične metode za pedagoge. Vse so plod njegovih večletnih metodoloških raziskav in jih akademska strokovna javnost šteje za vrhunske dosežke, ki v mednarodnem merilu pomenijo izviren prispevek k razvoju raziskovalnega področja vzgoje in izobraževanja.

Znotraj splošnih metodoloških tem je dr. Sagadin na izviren način sistemiziral in razčlenjeval vrste raziskovanja in tri osnovne metode empiričnega pedagoškega raziskovanja. Vrste raziskovanja, raziskovalne metode, postopke in tehnike je vselej predstavljal s kritično analizo, pojasnjeval, v kakšnih pogojih je primerna njihova raba, ter opozarjal na njihove šibke točke. Postopke, o katerih so poročali in jih uporabljali uveljavljeni svetovni avtorji, je ob kritični analizi sam razvijal in dopolnjeval s svojimi izvirnimi rešitvami. Kritična analiza teorije, iskanje ustrežnejših, racionalnejših postopkov in rešitev ter razmislek o aplikacijah v snovanju ter izvedbi raziskovanja so temeljni kredo znanstvenega dela dr. Sagadina.

Kot že omenjeno je neprecenljivo njegovo prizadevanje za prodor spoznanja o izjemnem pomenu empiričnega kvalitativnega raziskovanja. Pri tem je dr. Sagadin opravil pionirsko delo, ki je trajalo kar dobro desetletje. Populariziral je kvalitativno empirično raziskovanje z uravnoteženo razsodnostjo, ki zavrača različne metodološke ekstremizme. Zagovarjal je stališče, da ni nikakršne podlage za to, da bi vse kvalitativne raziskave silili v interpretativni model in da ni utemeljeno povzdigovanje pomena bodisi samo kvalitativnih bodisi samo kvantitativnih raziskovalnih postopkov. Pomembneje od tega je zanj bilo prilagajanje raziskovalnih postopkov vsakokratnim raziskovalnim problemom in situacijam.

Podoben je tudi njegov pristop v razpravah o akcijskem raziskovanju. Dr. Janez Sagadin ni podlegel modnemu nekritičnemu povečevanju vloge in pomena te oblike raziskovanja ob koncu prejšnjega stoletja. V svojih besedilih se je posvetil ključnim vprašanjem akcijskega raziskovanja: sami metodologiji akcijskih pedagoških raziskav ter primerjavi akcijskega in tradicionalnega empiričnega pedagoškega raziskovanja. Pri tem je na izviren in metodološko celovit način razreševal razmerje med tradicionalnim empirično-analitičnim raziskovanjem in akcijskim raziskovanjem ter hkrati umestil akcijsko raziskovanje v celoto empiričnega pedagoškega raziskovanja. Dr. Sagadin je razvil jasne racionalne argumente, ki kažejo na neplodnost paradigmatskega ekskluzivizma pri tradicionalnem in tudi pri akcijskem raziskovanju. Na povsem izviren način je na področje akcijskega raziskovanja apliciral nekatere svoje modele pedagoškega eksperimenta ter pokazal možnost in ustreznost njihove uporabe pri akcijskem raziskovanju. S tem je obogatil metodologijo pedagoškega eksperimenta in hkrati tudi metodologijo akcijskega raziskovanja.

Izvirni dosežki dr. Sagadina niso omejeni le na splošne teme s področja pedagoške metodologije, temveč segajo tudi na področje specializiranih raziskav, posebej na področje metodologije evalvacij šolskih reform, izobraževalnih programov in učnih načrtov.

Izkušnje, ki jih je dr. Sagadin pridobil v izvedbi evalvacijskih raziskav in študij teorije evalvacijske metodologije v izobraževanju, so pomenile začetek razvoja metodologije evalvacije šolskih reform. Razvoj tega področja je začel s predstavitvijo začetkov kurikularnih evalvacij, nadaljeval s kritično analizo tujih izkušenj, zlasti

najbolj znanih in uspešnih evalvacijskih modelov (Stakov, Stufflebeamov, Glassov in Lewyjev model), nadaljeval z izvirnim prispevkom, kjer je modele nadgrajeval in prilagajal našim razmeram, ter končal z oblikovanjem lastnega modela evalvacije učnih načrtov. Dr. Sagadin je v osemdesetih letih zasnoval in vodil obsežne evalvacijske raziskave reformnih procesov v srednjem izobraževanju. V sklopu projekta so nastale številne raziskave o učinkih šolske reforme pri nas ter mednarodne primerjave ureditve srednjega šolstva v nekaterih evropskih državah. Ključni avtorski prispevek dr. Sagadina je bila sintezna študija, ki jo je pripravil na podlagi številnih racionalnih in empiričnih evalvacij usmerjenega izobraževanja ter mednarodnih primerjav. V sklepnih študiji je dr. Sagadin s primerjalno analizo rezultatov razvil dodatne sintezne ugotovitve ter oblikoval predloge in smernice, ki so v kratkem času postale podlaga za odpravljanje najhujših napak usmerjenega izobraževanja.

Obsežna tema pedagoške metodologije, ki se ji je posvetil, so tudi kriterijski testi znanja. To je bilo še eno področje, kjer je v veliki meri opravljal pionirsko delo pri nas. Tudi tukaj je na samosvoj in kritičen način analiziral različne modele oblikovanja in uporabe kriterijskih testov znanja (binomski, Emrickov, Reuleckejev). Posebej sta ga zanimali ključni vprašanji: vrednotenje testov in statistični kazalci za klasifikacijo testirancev. Zlasti podrobno je preučil tisto vrsto kriterijskih testov znanja, pri kateri se ugotavlja, ali je konkreten testiranec dosegel določen izobraževalni cilj ali ne, neodvisno od dosežkov drugih testirancev. Cilj tega je objektivno ugotoviti, kateri testiranci so izobraževalne cilje dosegli in kateri jih niso. Posebej je opozoril na dva vidika tega problema: na problem števila nalog testa in na to, kako določiti prag, ki ga mora testiranec doseči, da ga lahko uvrstimo med tiste, ki so dosegli izobraževalne cilje.

V razpravah o kriterijskih testih znanja je ostal dr. Sagadin zvest svojim temeljnim načelom znanstvenega dela: visoki stopnji teoretske in metodološke analize vprašanj, kritični navezavi na aktualno vrhunsko svetovno znanje s tega področja ter razmisleku o značilnostih uporabe v našem prostoru. Tudi pri tem je dodal svoj prispevek k zagotavljanju večje pravičnosti v razvrščanju testirancev. Te razprave so neposredno koristne pri sestavljanju kriterijskih testov znanja tako za raziskovalne kot za praktične namene. Predvsem pa je s tem dr. Janez Sagadin pokazal vso kompleksnost testov znanja in nemara zavaroval slovensko šolstvo pred poenostavljeno testomanijo, ki je grozila v šolah v določenem obdobju.

Naj strnemo pregled znanstvenoraziskovalnega dela dr. Sagadina z ugotovitvijo, ki pozornemu bralcu njegovih del ne uide: izjemno redki so avtorji in besedila, ki ob branju sprožajo toliko novih idej, poti in pobud, kot jih sprožajo besedila dr. Janeza Sagadina.

Na koncu, ampak še zdaleč ne kot najmanj pomembno, omenimo še njegovo pedagoško delo. Devet let na stopnji obveznega šolanja je bilo dovolj, da je spoznal in začutil bistvo šolskega organizma, sledilo pa je skoraj 30 let na Oddelku za pedagogiko Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer je prehodil pot od asistenta do rednega profesorja za pedagoško metodologijo. Kot profesor in mentor za metodologijo pri pripravi diplomskih del, magisterijev ter doktoratov je delal tri desetletja

le s kratkimi prekinitvami, ko je bil raziskovalec na Pedagoškem inštitutu, v letu 1970 pa tudi njegov direktor.

Kot znanstvenika dr. Sagadina najbolje označimo z naslednjimi pojmi: temeljit in znanstveno strog iskalec izvirnega. Naj se od njega poslovimo z verzom Simona Gregorčiča iz pesmi Življenje ni praznik, ki najbolje opiše osebnost cenjenega kolega in profesorja: »Dolžan ni samó, kar veléva mu stan, kar môre, tó móž je storiti dolžán!« To se je videlo iz vsakega njegovega dejanja, iz vsake besede in giba.

Dr. Boris Kožuh

Dr. Jasna Mažgon

Dr. Zdenko Medveš